

Barış Ünlü (2002), **Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar** (İstanbul, İletişim Yayınları, 328 s.)

Bir yakın tarih çalışması olmakla birlikte, meslekten tarihçilerin mesafeli durdukları nomotetik eğilime; genellemeci analitik eğilime de pirim veren bu eser, tüm yaşamını sosyalizm mücadelesine adanmış bir aydının yaşamını, çıkmaz sokaklarından gürül gürül akan ritmine varıncaya değin boşluk bırakmaksızın kavıyor. Ünlü'nün sözleriyle "önde gelen kimliğini demokratik ve bağımsız bir sosyalizm" anlayışının oluşturduğu Mehmet Ali Aybar'ın yaşam öyküsüne odaklanan çalışma, okura, aynı zamanda, Türkiye sosyalist hareketinin tarihini de, ikinci bir çözümleme boyutu olarak sunuyor. Dengeli bir şekilde iç içe geçmiş bu iki boyut, Türkiye siyasi tarihinin çözümlemesi ile sarmalanıyor. Bu üç eksenin oluşturduğu bütünlüğe aynı ölçüde uyum göstermese de, uluslararası sosyalist hareketin tarihinden kimi kesitlere de eserde yer verilmiş. Dolayısıyla salt biyografik araştırmaya hasredilmiş yoğun bir emek ürünü ile değil, aynı zamanda analitik bir emek ürünü ile de karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, Ünlü'nün Aybar biyografisi, Türkiye sosyalist hareketinin tarihini yeniden okuma girişimi olarak da pekala görülebilir. Ünlü, yeni tartışmaları kışkırtan bu okumaya, tarihçinin incelediği kişi ile kurduğu özdeşlikten söz ederek, Aybar'ı da ortak etmektedir.

Analitik kurgusunu izleyerek esere bakıldığında şunlar söylenebilir: Öncelikle, Aybar analizi bize 1940'lı yıllardan 90'lı yıllara uzanan bir siyasal yaşamın hemen her dönemde, temel unsurlarıyla değişmeden kalan bir bilim, Marksizm ve sosyalizm anlayışını sunuyor. Bilim anlayışını, değişimin sürekliliği ve bilimsel şüphecilik nosyonunun oluşturduğu Aybar, ontolojik temeline bireyi-insanı yerleştirdiği bir Marksizm anlayışına sahipken, sosyalizmi de hümanist bir temelde kavıyor. Kendi içinde tutarlı bir bütün oluşturan bu

5 Kelsen'in genellikle Sovyet tüze kuramcılarını, özellikle de Pasukanis'i eleştirmek için bir kitap yazmış olması dikkate değer. Hans Kelsen (1955), *The Communist Theory of Law* (New York: Frederick A. Praeger, Inc.).

iradeci bakış açısı, yaşamının her döneminde katılım, demokrasi, özerklik ve bağımsızlık gibi temaları merkezine alan bir siyasal mücadele programıyla tamamlanıyor.

Kuşkusuz, biyografisi kaleme alınan aydın, çöken bir İmparatorluğun molozlarından genç bir Cumhuriyetin kuruluşuna tanıklık etmiş bir Cumhuriyet aydınıdır; hal böyle oluca, Kemalizme; laikliğe, çağdaşlaşmaya ve ulusal bağımsızlığa siyasal düşüncesi içinde yer veriyor olması da anlaşılır olmaktadır. Bu nokta kritiktir; zira, Kemalizmin Aybar'ın siyasal düşüncesindeki yeri sorunu, alttan alta eserin bütün dokusunu belirlemiş gibidir.

Ünlü'ye göre, Aybar'ın Kemalizmle ilişkisi kimi taktik gerekler yada Kurtuluş Savaşı yıllarına ait romantik özlemlerle ilişkilidir; Kemalizm, Aybar'ın siyasal düşüncesindeki belirleyici parametrelerden biri değildir (s.188, 206). Ünlü, bu tezin dayanaklarını büyük ölçüde Murat Belge'nin konuya ilişkin değerlendirmelerine dayandırır. Jakobenizme, tepeden inmeciliğe ve seçkinciliğe karşı, katılım ve demokrasiyi savunan Aybar'ı, Türkiye'de temel çelişkiyi "ceberut devletle" (bürokrasiyle) sivil toplum (halk) arasında gören düşünce çizgisi içinde değerlendirmek yanlısıdır.

Ünlü'nün bu değerlendirmesi onu sol içindeki temel önemdeki teorik tartışmanın Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) etrafında döndüğü noktasına götürür. ATÜT, Marksist kurama göndermede bulunarak eserde etraflıca ele alınan tek belirgin temadır. Zira, Ünlü, yine Murat Belge'ye atıfla, ATÜT tartışmaları çerçevesinde Sencer Divitçioğlu ve İdris Küçükömer'in Aybar'ın düşünce çizgisi üzerinde etkide bulunduğu kanısındadır.

Türkiye sosyalist hareketi içinde yakın döneme kadar kayda değer bir etkisi olmayan bu "sivil toplumcu" zihniyet haritası içine Aybar'ı da dahil eden Ünlü, Türkiye sosyalist hareketindeki saflaşma ve bölünmeleri de buradan bakarak değerlendirmektedir. Böyle bakınca, Türkiye'de hakim üretim tarzı ve buna bağlı devrim stratejileri tartışmaları; Sosyalist Devrim (SD) ve Milli Demokratik Devrim (MDD) ayrışması, parlamenter geçiş, silahlı mücadele ve devrim meseleleri, bütünüyle Kemalizm ve Marksizm sarkacına sıkışmış "biraz da yapay" (s.268) tartışmalar olarak görülür. 68 gençliğinin Batı'daki benzerleri gibi neden "özgürlükçü" değil de "bağımsızlıkçı" oldukları ve büyük ölçüde MDD çizgisiyle buluştukları sorusu da yine aynı sarkaç içinde ele alınır. SD/MDD ayrışmasını fazlasıyla yerel parametrelerle ilişkilendiren Ünlü'nün üzerinde durduğu ve incelediği tek uluslararası referansın da Batı'daki 68 Hareketi olması anlamlıdır.

Oysa, Batı'dan bakılınca fazlasıyla yerli görünen üretim tarzı ve devrim stratejileri tartışmaları, aynı zaman diliminde Üçüncü Dünya ülkelerinin pek çoğunda gündemde olan tartışmalardı. Ben, Utsa Patnaik ve arkadaşlarının

1970'lerin başlarında yürüttükleri "Hindistan'da kapitalizmin gelişmesi" tartışmalarını yıllar sonra incelediğimde, "yarı feodal- yarı kapitalist", "çarpık kapitalist" "bağımlı kapitalist" vb. şeklindeki değerlendirmelerin ve bunlara yaslanan devrim stratejilerinin ülkemizdeki tartışmalarla benzerliğini görüp şaşırıştım. 1960'ların sonlarında belli ki Türkiye gençliği, "Kızıl Bendit"lerin değil, Afrika'da Fanon, Nkrumah, Cabral; Latin Amerika'da Castro, Guevera; Uzak Asya'da Mao ve Ho Şi-Min'lerin estirdiği anti-emperyalist ve devrimci dalganın etkisindeydi. Ünlü, geçliğin TİP'den uzaklaşarak, "en sol eylem uğruna en sağ ideoloji olan MDD'ye" meyletmesini bu dalgayı dışarıda bırakarak açıklamaya çalışmakta, Aybar'ı da partinin yasallığı kaygısıyla bu gençlik coşkusu karşısında ürkek ve pasif kalmakla eleştirmektedir. Ünlü, kendi analizinin sonuçlarıyla bir başka noktada daha yüzleşmekte ve haklı olarak, sosyalizm anlayışlarının merkezine demokrasi ve özgürlüğü koyan bir çok sosyalistin zamanla liberal bir çizgiye kaydığını, Aybar'ın ise son nefesine kadar inançla sosyalistliğini devam ettirdiğini belirtmektedir. Peki ama neden? İnanç meselesi mi? İnançın kaynağı nerede aranmalı? Belki de sorunun yanıtı, Aybar'ın ATÜT-yabancılaşma-sivil toplum dizgesini izleyen siyasal çizgi içine sığdırılıp sığdırılmayacağı ile ilgilidir. Belki de Ünlü, Murat Belge'nin değerlendirmelerine gereğinden fazla pirim vermiştir? Öyle ya, Aybar gibi, işçi sınıfının bağımsız bir siyasal kuvvet olarak örgütlenmesi meselesini siyasal mücadelesinin ana parametrelerinden biri olarak gören bir sosyalistin, ATÜT'cü çizgi içinde ne yeri olabilir ki?

Bu kapsamlı çalışmanın kıskırttığı tartışma başlıklarını, kitap değerlendirmesinin sınırları içinde tüketmek mümkün değil. Görüldüğü gibi, düşün yaşamımız değerli bir Aybar biyografisi kazanmanın yanında, Türkiye sosyalist hareketini Kemalizm-Marksizm ilişkisi temelinde yeniden değerlendirmenin olanaklarıyla da buluşuyor.

Son not olarak, bu kapsamdaki eserin bir yüksek lisans tez ürünü olmasının günümüz akademik ortamı bakımından taşıdığı öneme değinmek isterim. Bilindiği gibi, akademiye hakim eğilim, yüksek lisans tez çalışmalarını bir tür 'zaman kaybı' olarak görmekte, tezsiz programların yanısıra, 'dönem ödevi' kapsamında yetinen çalışmaları özendirmektedir. Ünlü'nün A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde gerçekleştirdiği bu çalışma, bir bilimsel bilgi üretim mevzii olarak yüksek lisans tezinin de bir savunusu niteliğindedir. Öte yandan, çalışmanın en belirgin eksikliği de bu noktaya ilişkilidir: Ünlü, biyografisini yazmaya koyulduğu Aybar'ın 9 kitap ve 124 makalesini incelemiş; özel arşivleri, gazete ve dergileri taramış, derinlemesine mülakatlar gerçekleştirmiştir; ancak, tüm bu uğraşın tarih araştırmalarında yöntem başlığı çerçevesindeki bir değerlendirmesine eserde yer vermiş değildir.

Dr. Metin Özuğurlu Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Araştırma Görevlisi